

УДК:330.341.4:332.14

*М. П. Бутко,
д. е. н., професор,
завідувач кафедри менеджменту та державної служби
Чернігівського національного технічного університету
ORCID ID: 0000-0002-8628-9444
Б. В. Дергалюк,
к. е. н., доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0001-8791-9121*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО АСПЕКТУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

*M. Butko
Doctor of Economics Sciences, Professor
Head of management and civil service department
Chernihiv National Technological University
B. Dergaliuk
Candidate of economic sciences, Associate professor
Associate professor of economics and entrepreneurship department
National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"*

THEORETICAL BASES OF REGIONAL ASPECTS OF FORMATION AND USE OF INTELLECTUAL RESOURCES

У статті розглядаються теоретичні засади регіонального аспекту формування та використання інтелектуальних ресурсів. Зазначається, що інноваційний стратегічний напрям розвитку систем різних рівнів доводить свою результативність. У статті досліджено значення ролі людини, її знань умінь та навичок у розвитку економічних систем у ринковій системі, виявлено наявність залежності між доходами працівників, підприємств, суспільств та знаннями, навичками і природними здібностями. Досліджено думки вчених щодо обґрунтування тези, що промисловий розвиток та створення багатства стає більш залежним від рівня досягнень науки та прогресу техніки. Виявлено положення щодо того, що інноваційні процеси на основі нового комбінування чинників і умов господарської діяльності стають основним для економічних систем є їх динамічних змін у процесі досягнення рівноваги, а основним джерелом активізації економічного розвитку виступає дифузія інновацій. Визначено роль людських можливостей, в тому числі й інтелектуальних, у розвитку економічних систем, а інвестиціями у людський капітал є освіта, отримання практичного досвіду, зміцнення здоров'я, географічна мобільність, запас інформації. Виокремлено складові людського капіталу. З'ясовано існуючі підходи до визначення інтелектуальних ресурсів із суспільно-економічних та регіональних позицій. Доведено, що у регіональному аспекті інтелектуальні ресурси представляють собою історично сформованих у межах певної регіональної конфігурації певну сукупність накопичених знань,

умінь, навичок населення, що спроможні використовуватися та забезпечувати поштовх до сталого економічного розвитку регіонів у наслідок забезпечення більш прогресивних організаційно-управлінських рішень, інтенсифікації інноваційних детермінант структурної модернізації економіки регіонів.

The statistics look at the theoretical ambush of the regional aspect of the formulation and registration of intellectual resources. The task is to bring the innovative strategic direct development of the systems of young ages to bring its effectiveness, oskilki, in the first place, drink on the production of products, form and consume people, as I constantly grow up, accelerate; in a different way, for the sake of rejecting an economical effect, Lyudin will be happy to drink at all his versatility, for whom it is good to periodically improve the technology of the production process for more and more resourcefulness. In the statistic, the significance of the role of the people, the knowledge of people, and the know-how in the development of economic systems in the market systems has been revealed, the manifestation of the accumulation of deposits between the incomes of the workers, enterprises, buildings, and natural resources was revealed. Doslidzheno thoughts of those who are working on the development of theses, so promislavy development and the root of wealth will become more fallen from the level of science and progress of technology. Due to the fact that the innovation processes on the basis of the new combination of officials and minds of the government's efficiency become the main ones for the economic systems and dynamic changes in the process of achieving the economic development of the basic technology The role of human capabilities, including intellectual, is assigned to the development of economic systems, and by investment, human capital is education, disclaiming practical information, health improvement, geographic mobility, stock. Via the warehouse of human capital. It is agreed that we are going to the establishment of intellectual resources from suspension-economical and regional positions. Brought, scho in regionalnomu aspekti intelektualni resources predstavlyayut him istorichno preformed in the furrows pevnoi regionalnoi konfiguratsii Pevnyi sukupnist nakopichenih knowledge umin, navichok population scho spromozhni vikoristovuvatisya that zabezpechuvati poshtovh to steel ekonomichnogo rozvitku regioniv in naslidok zabezpechennya bilsh Progressive organizatsiyno-upravlinskih rishen, intensifikatsii innovatsiynih determinant of structural modernization of the economy of regions.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, інноваційна діяльність, людський капітал, регіон, людина.

Key words: intellectual resources, intellectual capital, intellectual potential, innovation performance, human capital, region, human.

Постановка проблеми. Практика функціонування регіональних господарських систем доводить актуальність інноваційного спрямування економічного розвитку. Інноваційний стратегічний напрям розвитку систем різних рівнів доводить свою результативність. Інноваційна діяльність, у свою чергу, пов'язана із двоїстою природою економічної поведінки людини. Оскільки, по-перше, попит на виробництво продукції формують потреби людини, які постійно змінюються, ускладнюються та зростають. По-друге, заради отримання економічного ефекту людина намагається задовольнити існуючий попит у всій його різноманітності, для чого здійснює періодичне удосконалення технологій виробництва за більш дбайливе використання невідновлювальних ресурсів. Таке удосконалення має за мету забезпечити зростання конкурентоспроможності систем різного рівня та виробництв шляхом випуску продукції у достатній кількості та відповідній якості, яка користуватиметься високим попитом. Такий комплекс взаємозв'язків між попитом та пропозицією, необхідність забезпечення їхнього балансування вимагає більш активного використання інтелектуальних ресурсів як специфічного продукту розумової діяльності людини, що поступово перетворюється на одне із основних джерел зростання продуктивності діяльності систем різних регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику інтелектуального капіталу та його значення у розвитку економічних систем різного рівня розкрили такі закордонні дослідники, як: Г. С. Беккер, К. Маркс, У. Петті, Р. Слоу, А. Сміт, Й. Шумпетер, І. Фішер та інші.

Серед вітчизняних науковців, що досліджували інтелектуальний капітал, його формування та використання у регіональному аспекті, слід відмітити: О. Бобровську, О. Бутнік-Сіверського, В. Геєця, І. Гусєву, Б. Данилишину, М. Долішнього, К. Липовську, М. Луцик, Н. Норіцину, Р. Семіва, С. Тульчинську, Г. Швиданенко та інших науковців.

Проте, незважаючи на велику кількість публікацій, питання щодо регіонального аспекту формування та використання інтелектуальних ресурсів залишаються досі недостатньо методологічно обґрунтованими та вимагають подальших напрацювань.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є з'ясування теоретичних засад регіонального аспекту формування та використання інтелектуальних ресурсів. Для досягнення поставленої мети авторами було досліджено генезу наукової думки щодо формування та використання інтелектуального капіталу та обґрунтовано важливість використання інтелектуальних ресурсів як детермінанти розвитку регіональних господарських систем.

Результати дослідження. Роль людини, її знань умінь та навичок у розвитку економічних систем відзначалась ще у процесі зародження досліджень ринкових відносин. Так, один із засновників класичної політекономії У. Петті у XVII ст. здійснював спроби оцінки вартості продуктивних властивостей людини, які привели його до висновку, що її виробничі здібності є багатством. Дослідник вказував: «Вбачається розумним те, що ми звемо багатством, майном чи запасом країни і що є результатом попередньої чи минулої праці, не вважати чимось відмінним від живих діючих сил, а оцінювати однаково» [5, с. 82].

Один із найвідоміших вчених-економістів А. Сміт у своїх роботах вказував на наявність залежностей між доходами працівників, підприємств, суспільств та знаннями, навичками і природними здібностями. Вчений у процесі дослідження основного капіталу суспільства, вказував, що окрім машин, споруд і землі, він може формуватись також «із набутих корисних здібностей усіх громадян або членів суспільства» [7]. Окрім того, А. Сміт прийшов до думки про можливість капіталізації людської праці: «Людина, яка завдяки витратам великої праці й тривалого часу вивчила будь-яку з тих професій, що потребує надзвичайної спритності й майстерності, може бути порівняна з такою ж дорогою машиною. Слід очікувати, що праця, якій вона навчається, відшкодовує їй понад звичайну заробітну плату за просту роботу всі витрати на навчання, але з прибутком на капітал, не менше, ніж сума витрат» [8, с. 66].

У своїх дослідженнях К. Маркс вказував, що промисловий розвиток та створення багатства стає більш залежним від рівня досягнень науки та прогресу техніки. У своїх дослідженнях він підійшов до визначення ролі знань та здібностей людини у господарській діяльності: «Під робочою силою, або здатністю до праці, ми розуміємо сукупність фізичних і духовних здібностей, які має організм, жива особа людини, і які вона використовує щоразу, коли виробляє якісь споживчі вартості» [3, с. 67].

На початку XX ст. у роботі «Теорія економічного розвитку» її автор Й. Шумпетер розглядав новий економічний засіб, який може бути використано підприємцем для підвищення свого прибутку – технічну інновацію. На думку дослідника, основним станом економічних систем є їхня динамічна зміна у процесі досягнення рівноваги. Відповідно, на думку автора, в основі економічної динаміки знаходяться інноваційні процеси на основі нового комбінування чинників і умов господарської діяльності. Причому дані процеси відбуваються на вже існуючих підприємствах і реалізуються тими ж працівниками, але з іншим набором доступних засобів. Основним джерелом активізації економічного розвитку дослідник вважав дифузію інновацій, під якою розумів розповсюдження в часі вже освоєної та використаної інновації в нових умовах або місцях застосування [12, с. 126-135]. Найбільш вагомим результатом досліджень Й. Шумпетера на подальший розвиток наукових досліджень у цій сфері стала активізація вивчення чинників і інструментів інноваційного процесу, в тому числі й інтелектуальних ресурсів.

Визнання надзвичайно високої ролі людських можливостей, в тому числі й інтелектуальних, у розвитку економічних систем привело до появи теорій людського капіталу. В цьому зв'язку слід відмітити праці відомого американського економіста початку XX ст. І. Фішера. Основною ідеєю його теорії «всеосяжного капіталу» була теза про те, що природними та істинними є лише ті процеси, які відповідають практичним цілям і задачам людського життя, а діяльність людини повинна бути спрямована на досягнення практичного результату і життєвого успіху. На відміну від прихильників теорії трьох факторів виробництва, І. Фішер відносив до капіталу все те, що здатне протягом певного часу приносити дохід. На думку вченого: «Вона (людина) так само матеріальна, як матеріальні кінь чи бик. Людина може належати іншій особі (у разі рабства) або ж самій собі. І в тому, і в іншому випадках вона корисна своєму власнику» [15, с. 68-69].

Як термін, поняття «людського капіталу» було обґрунтовано у дослідженнях Т. Шульц, який пояснював його як наявний запас знань, здібностей і мотивацій. До інвестицій у людський капітал дослідник відносив освіту, отримання практичного досвіду, зміцнення здоров'я, географічна мобільність, запас інформації [16]. Дослідник наголошував, що добробут звичайних людей залежить не від землі, техніки або зусиль, а від їхніх знань.

У другій половині XX ст. розвиток теорії людського капіталу пов'язують із дослідженнями Гаррі С. Беккера. У своїх роботах вчений обґрунтовує теоретичні підходи до визначення людського капіталу, його видової структури та можливостей використання. Слід відзначити, що до складу такого капіталу Г.С. Беккер відносив капітал освіти (як загальні, так і спеціальні знання); капітал здоров'я, капітал професійної підготовки кадрів (рівень кваліфікація, практичні навички, виробничий досвід); капітал міграції; володіння економічною інформацією; мотивацію до економічної діяльності [13-14].

Вагомий внесок у розвиток теорії людського капіталу зробив відомий американський економіст Р. Слоу, до здобутків якого слід віднести введення в економічні моделі чинника науково-технічного прогресу. У своїй моделі вчений застосував підхід за яким вплив технічного прогресу виражається в постійних темпах зростанні ефективності праці через стійкий рівень капіталоозброєності. Однак, слід зазначити, що дана модель базувалась на припущенні про гомогенність капіталу та робочої сили, а тому не потребувала гіпотези про додаткові фактори, що впливають на їхню якість зокрема та економічне зростання загалом. При цьому, у

непрямому вигляді, модель Р. Слоу містила принципово важливу ідею про необхідність технологічної рівноваги між фізичним капіталом і працею [17]. Саме поява моделі Р. Слоу стала значним поштовхом для багатьох спроб побудувати моделі економічного зростання, які спираються на неокласичний принцип економічної рівноваги попиту та пропозиції на всіх ринках, з урахуванням чиннику науково-технічного прогресу.

Вийшовши на фазу практичного використання теорія людського капіталу у 90-х роках ХХ століття потребувала поглиблення її декомпозиції задля ефективного її застосування у дослідженнях конкретних складових економіки у всій різноманітності форм та рівнів їхнього прояву. Однак, методологічною основою досліджень в цьому напрямі залишаються тези про те, що можливості людини є одним із основних локомотивів соціально економічного розвитку економічних систем всіх рівнів. Стабільність та ефективність такого розвитку напряму залежить від інтенсивності впровадження інновацій, які у свою чергу є наслідком інтелектуальної діяльності людини. Даний методологічний базис актуалізував дослідження інтелектуальних ресурсів, в тому числі і на регіональному рівні.

Наявність різних рівнів формування та використання інтелектуальних ресурсів призвело до відсутності серед дослідників однозначних підходів до їх визначення. Їх досить часто розглядають у поєднання з такими поняттями як людський та інтелектуальний капітал, інтелектуальний потенціал, або ж ототожнюють з нематеріальними та знанневими ресурсами, науково-технічною інформацією тощо.

Так, у своїх дослідженнях О.Б. Бутнік-Сіверський визначає, що «людські ресурси, що створюють інновації і ті, які можна описати та ідентифікувати, стають інтелектуальними ресурсами. Окремі інтелектуальні ресурси, зокрема, ті, що мають великий комерційний потенціал, отримують правову охорону і стають об'єктами права інтелектуальної власності» [2, с. 3]. Дослідники Г. О. Швиданенко та І. Ю. Гусєва відносять до даної категорії «всі продукти інтелектуальної діяльності (незалежно від їх обліку в балансі), які формують та розширюють потенційні можливості підприємства за рахунок їх унікальності, забезпечують його стійкі конкурентні переваги» [11]. Н. І. Норіцина відносить до інтелектуальних ресурсів нематеріалізовані надбання, знання, уміння, досвід, результат науково-технічної діяльності із позиції їх цінності для підприємства [4, с. 95].

Окремо слід відмітити існуючі підходи до визначення інтелектуальних ресурсів із суспільно-економічних та регіональних позицій. У роботах Р.А. Семіва та М.В. Луцик такі ресурси визначаються як «нематеріалізовані надбання у формі знань, умінь, накопиченого досвіду, носієм яких є людство, і результати науково-технічної діяльності, організаційно-методичних рішень за різними напрямками» [6]. Регіональний аспект формування та використання інтелектуальних ресурсів розкрили дослідники О. Бобровська та К. Липовська, які акцентували увагу на діяльності місцевого самоврядування. Ні їхню думку «інтелектуальний ресурс місцевого самоврядування являє собою набір знань, умінь і навичок, що формують здатність органів місцевого самоврядування і жителів продукувати і засвоювати нові знання та інформацію, використовувати їх для створення і впровадження нової техніки, прогресивних форм організації виробництва і праці, духовної і корпоративної культури, інноваційних технологій, вироблення оптимальніших управлінських рішень шляхом імплементації нових знань у подальший розвиток всіх сфер суспільного життя громади» [1].

Висновки. Підсумовуючи результати наукових досліджень та дискусій з проблем методологічного та практичного визначення поняття інтелектуальні ресурси слід вказати, що переважна більшість його трактувань містить лише обмежений перелік загальних ознак, які зумовлені специфікою окремих досліджень. Це значно звужує можливості формування узгоджених та обґрунтованих підходів до дослідження інтелектуальних ресурсів.

Проведене дослідження генези наукової думки щодо інтелектуального капіталу дає можливість авторам статті зазначити, що у регіональному аспекті інтелектуальні ресурси представляють собою історично сформованих у межах певної регіональної конфігурації певну сукупність накопичених знань, умінь, навичок населення, що спроможні використовуватися та забезпечувати поштовх до сталого економічного розвитку регіонів у наслідок забезпечення більш прогресивних організаційно-управлінських рішень, інтенсифікації інноваційних детермінант структурної модернізації економіки регіонів.

Подальших наукових розвідок вимагають напрями щодо розроблення та запровадження дієвих механізмів щодо задіяння інтелектуального капіталу регіонів у діяльності регіональних господарських систем.

Список використаних джерел.

1. Бобровська О., Липовська К. Інтелектуальні ресурси розвитку територій. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3. С. 135-142.
2. Бутнік-Сіверський О. Б. Евристика в інтелектуальній економіці, або Формування системи інноваційного підприємництва. *Інтелектуальна власність*. Вип. 9. 2005. С. 27-32.
3. Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения. Т. 23. Киев, Госполитиздатство УРСР, 1963, 165 с.
4. Норіцина Н. І. Інтелектуальні ресурси підприємства: охороноздатність та оцінювання. *Вісник НМТУ. Серія «Економіка»*, 2011. Вип. 2 (5). С. 93-102.
5. Петти В. Экономические и статистические работы. Москва, 1940.
6. Семів Р. А., Луцик М. В. Інтелектуальні ресурси в системі інноваційного розвитку економіки. *Вісник університету банківської справи Національного банку України*. 2013. Вип. 1 (16). С. 117-121.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва, Эксмо, 2007.
8. Столярова И. А. Антология экономической классики. В 2-х томах. Т.2. Москва, «ЭКОНОВ», 1993. 486 с.

9. Тульчинська С. О. Перспективи та доміанти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів України: монографія. Херсон: Ви-во «ПП Вишемирський В.С.», 2014. 210 с.
10. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ, НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
11. Швиданенко Г. О., Гусева І. Ю. Інтелектуальні ресурси підприємства, які функціонують у зовнішньому середовищі. *Проблеми економіки*. 2012. Вип. 4. С. 181-186.
12. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). пер. с англ. Москва, Прогресс, 1982. 455 с.
13. Becker I. G. Human Capital: Theoretical and empirical analysis. With special reference to education. 3r ed. University of Chicago Press, 1993. 390 p.
14. Becker I. G. Investment in Human Capital. *The Journal of Political Economy*. 1962. P. 14-27.
15. Fisher I. The Natura of Capital and Income. L., 1927. P.5.
16. Schultz T. Capital formation by Education. *Journal of Political Economy*. 1960. Vol. 6. P. 571-583.
17. Solow R. A. Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly journal of Economics*. Vol. 70, 1956.

References.

1. Bobrov's'ka, O. and Lypov's'ka, K. (2017), "Intellectual resources for development of territories", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. vol. 3, pp. 135-142.
2. Butnik-Sivers'kyj, O.B. (2005), "Evristics in the intellectual economy, as well as the Formation of the system and innovation management", *Intelektual'na vlasnist'*, vol. 9, pp. 27-32.
3. Marks, K. and Engel's, F. (1963), *Sochinenija* [Works], T. 23. Gospolitizdatel'stvo URSR, Kyiv, Ukraine.
4. Noritsyna, N.I. (2011), "Intellectual resources of the enterprise: protection and assessment", *Visnyk NMTU. Seriiia "Ekonomika"*, vol. 2, no 5, pp. 93-102.
5. Petti, V. (1940), *Jekonomicheskie i statisticheskie raboty* [Economic and statistical work], Moskov, Russia.
6. Semiv, R.A. and Lutsyk, M.V. (2013), "Intellectual resources in the system of innovative development of the economy", *Visnyk universytetu bankivs'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy*. vol. 1, no. 16, pp. 117-121.
7. Smit, A. (2007), *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples], Jeksmo, Moskov, Russia.
8. Stoljarova, I.A. (1993), *Antologija jekonomicheskoi klassiki* [Anthology of economic classics], «JeKONOV», Moskov, Russia.
9. Tul'chyn's'ka, S.O. (2014), *Perspektyvy ta dominanty rozvytku intelektual'no-innovatsijnoi systemy rehioniv Ukrainy* [Prospects and domains of the development of the intellectual-innovative system of the regions of Ukraine], PP "Vishemirsky", Kherson, Ukraine.
10. Tul'chyn's'ka, S.O. (2009), *Intelektual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty* [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.
11. Shvydanenko, HO. and Husieva, I.Yu. (2012), "Intellectual resources of the enterprise, which function in the most recent middle-class", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 181-186.
12. Shumpeter, J. (1982), *Teorija jekonomicheskogo razvitija* [The theory of economic] *Issledovanie predprinimatel'skoj pribyli, kapitala, kredita, procenta i cikla konjunktury* [Study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and the market cycle], Progress, Moskov, Russia.
13. Becker, I.G. (1993), Human Capital: Theoretical and empirical analysis. With special reference to education. 3r ed. University of Chicago Press, Chicago, USA.
14. Becker, I.G. (1962), Investment in Human Capital. *The Journal of Political Economy*. P. 14-27.
15. Fisher, I. (1927), *The Natura of Capital and Income*. London, UK.
16. Schultz, T. (1960), Capital formation by Education. *Journal of Political Economy*. Vol. 6. P. 571-583.
17. Solow, R.A. (1956), Contribution to the Theory of Economic Growth. *Quarterly journal of Economics*. Vol. 70.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2018 р.